परिच्छेद १२

सन् २०२४ को मानव अधिकार स्थितिबारे विभिन्न क्षेत्रको धारणा

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट नेपाल सरकारको नाममा यस आर्थिक वर्षमा करिब ८५ र गत आर्थिक वर्षमा ९९ सिफारिस प्राप्त भई मानव अधिकार तथा सन्धि सम्झौता महाशाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा गठित सहजीकरण समिति मार्फत उक्त सिफारिसहरू कार्यान्वयनको अवस्थाको बारेमा जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायबीच कार्यान्वयनका लागि समन्वय र सहजीकरण गरिएको छ।

नेपालले सन् २०१८ मा आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अभिसन्धिको समितिमा पेस गर्नुपर्ने चौथौ राष्ट्रिय प्रतिवेदन मन्त्रिपरिषद्बाट २०८१ मङ्सिर २८ गते स्वीकृत गरी परराष्ट्र मन्त्रालय मार्फत उक्त अभिसन्धिको समितिमा पठाइएको छ।

त्यसैगरी, सन् १९९४ मा नेपालले पहिलोपटक पेस गरेपश्चात हालसम्म अद्यावधिक हुन नसकेको मानव अधिकारसम्बन्धी सबै सन्धिजनित निकायहरूमा पेस गरिने प्रतिवेदनहरूको अभिन्न अङ्गका रूपमा रहने मानव अधिकारसम्बन्धी महासन्धिको साझा दस्तावेज मन्त्रिपरिषद्को २०८१ मङ्सिर २८ गतेको बैठकबाट स्वीकृत भई परराष्ट्र मन्त्रालय मार्फत संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवको सचिवालयमा पठाइएकोमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घ मानव अधिकार परिषद्को वेवसाइटमा प्रकाशित भइसकेको छ।

द्वन्दपीडितहरूको परिपूरणको अधिकार सुनिश्चित गर्न परिपूरणसम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजना निर्माण गर्न राय तथा सुझाव सङ्कलनका लागि सरोकारवाला र नागरिक समाज समेतको उपस्थितिमा हालसम्म लुम्बिनी, गण्डकी र बागमती प्रदेश गरी तीन ओटा प्रदेशमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ।

मानव अधिकार सम्बन्धी पाँचौ राष्ट्रिय कार्ययोजना (आर्थिक वर्ष २०७७-७८-२०८१-८२) को सम्बन्धमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समेतबाट भएका कार्यान्वयन अवस्थाको प्रगति समीक्षा तथा मानव अधिकारसम्बन्धी छैठौँ राष्ट्रिय कार्ययोजना (आर्थिक वर्ष २०८२-८३-२०८६-८७) तर्जुमा गर्नका लागि पूर्व सुझाव सङ्कलनसम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम लुम्बिनी प्रदेश, गण्डकी प्रदेश र बागमती प्रदेश गरी तीन वटा प्रदेशमा सम्पन्न गरिएको छ।

सन् २०२५ मा हुने विश्वव्यापी आवधिक पुनरावलोकन तेस्रो चक्रको समीक्षा र चौथो चक्रको लागि प्रतिवेदन तयार गर्ने प्रारम्भिक कार्य भइरहेको छ।

"भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासन्धिको व्यवस्था कार्यान्वयन सम्बन्धी दोश्रो राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना, २०८१" निर्माणका लागि उक्त रणनीति तथा कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको छ। सम्बन्धित मस्यौदा परिमार्जन तथा राय प्रतिक्रिया सङ्कलनका लागि प्रदेशहरूमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग माननीय मुख्यमन्त्रीज्यूहरूको उपस्थितिमा अन्तरक्रिया तथा छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भई राष्ट्रियस्तरको अन्तरक्रिया कार्यक्रम मार्फत थप सुझाव सङ्कलन गर्ने तयारी छ।

विधिको शासनलाई आत्मसात् गर्दै नेपाल सरकार मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति गर्ने जिम्मेवारीमा प्रतिबद्ध रही अन्य पक्षहरूबाट हुनसक्ने मानव अधिकारको दुरुपयोग रोक्न कानुनी, प्रशासनिक, न्यायिक लगायतका संस्थागत तथा कानुनी संरचनाहरूको व्यवस्था गरी निरन्तर कार्यरत रहँदै आएको छ।

राजेन्द्र थापा
सहसचिव
मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता महाशाखा

परराष्ट्र मन्त्रालय

नेपाल मानव अधिकार संरक्षण र प्रवर्धनप्रति प्रतिबद्ध छ। जुन, हाम्रो परराष्ट्र नीतिको एक महत्वपूर्ण पक्ष हो। यस अनुरूप, हामीले मानव अधिकार परिषद् र अन्य सम्बन्धित संयन्त्रहरूमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएका छौं। नेपालले सन् २०२४ मा आयोजित मानव अधिकार परिषद्को ५५ औं, ५६ औं र ५७ औं सत्रहरूमा सक्रिय रूपमा भाग लिएको थियो। सो क्रममा विभिन्न वक्तव्य तथा प्रस्तावहरूमा सहप्रस्तावक बनेको थियो।

माननीय परराष्ट्र मन्त्री नारायण प्रकाश साउदले मानव अधिकार परिषद्को ५५ औं सत्रमा नेपाली प्रतिनिधिमण्डलको नेतृत्व गर्नुभएको थियो। २०२४ फेब्रुअरी २७ मा सत्रको उच्चस्तरीय बैठकलाई भर्चुअल माध्यमबाट सम्बोधन गर्दै नेपालको संविधानमा मानव अधिकार र लोकतान्त्रिक मूल्यहरूको व्यवस्था रहेको उल्लेख गर्नुभयो। उहाँले महिला, आदिवासी, दलित र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको राज्य संरचनामा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने संवैधानिक सुनिश्चितताहरू, प्रेस स्वतन्त्रताजस्ता विषयमा प्रकाश पार्नुभयो। साथै, उहाँले नेपालको तेस्रो चक्रको विश्वव्यापी आवधिक समीक्षा (युपीआर) का सिफारिसहरूको कार्यान्वयन प्रगतिबारे परिषद्लाई जानकारी गराउनुभयो। सङ्क्रमणकालीन न्यायको विषयलाई पीडित-केन्द्रित दृष्टिकोणबाट निष्कर्षमा पुऱ्याउने प्रतिबद्धता पनि उहाँले दोहोऱ्याउनु भयो।

नेपालले ४५ औं, ४६ औं र ४७ औं सत्रहरूमा पनि सक्रिय सहभागिता जनाएको थियो। ती सत्रहरूमा नेपालद्वारा प्रस्तुत प्रमुख विषयहरूमा राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थाहरूको स्थापना/सुदृढीकरण, मृत्युदण्ड उन्मूलनसम्बन्धी आइसीसीपीआरको दोस्रो वैकल्पिक प्रोटोकलको अनुमोदन, महिला, बालबालिका, आप्रवासी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसङ्ख्यक र सर्वसाधारण नागरिकहरूको अधिकार संरक्षण र प्रवर्धन, नीति-निर्माण निकायहरूमा महिलाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि, सार्वजनिक तथा राजनीतिक जीवनमा महिलाको संलग्नता वृद्धि जस्ता विषय समावेश थिए। यसैगरी, नेपालले लिङ्गमा आधारित हिंसा,मानव बेचबिखन, बालविवाह, भेदभाव र जातीय विभेदजस्ता समस्याहरूको रोकथामका उपायहरू सिफारिस गरेको थियो।

यसैगरी, माननीय महिला, बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक मन्त्री भगवती चौधरी, २०२४ मार्चमा न्यूयोर्कमा आयोजित महिला स्थितिसम्बन्धी आयोगको ६८ औं सत्र (सीएसडब्लु ६८) मा सहभागी हुनुभएको थियो। २०२४ मार्च १८ मा सत्रलाई सम्बोधन गर्दै उहाँले लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तिकरण प्राप्त गर्न समावेशी र दिगो विकासको आवश्यकतामा जोड दिनुभयो। साथै, उहाँले अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय तथा विकास साझेदारहरूलाई विकास सहायता प्रतिबद्धता पूरा गर्न, जलवायु वित्त, प्रविधि हस्तान्तरण, र क्षमता निर्माणमा सहयोग गर्न आग्रह गर्नुभयो।

नेपालको सीड समिति समक्ष नियमित सहभागिता र आवधिक प्रतिवेदन प्रस्तुति मानव अधिकार कार्यान्वयनप्रति नेपालको दृढ प्रतिबद्धताको सङ्केत हो। यसै सन्दर्भमा, नेपालले ९० औं सिड सत्रमा आफ्नो सातौं आवधिक प्रतिवेदन पेश गरिरहेको छ।

सन् २०२४ नेपालका लागि श्रम र आप्रवासनसम्बन्धी विषयहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय संलग्नताका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण रह्यो। सम्माननीय राष्ट्रपति श्री रामचन्द्र पौडेलले २०२४ जुन १३ मा ११२ औं अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सम्मेलन (आइएलसी) को उच्चस्तरीय खण्डमा 'ग्लोबल कोएलिशन फर सोसल जस्टिस' को उद्घाटन सत्रलाई सम्बोधन गर्नु भयो। सो क्रममा उहाँले श्रमिकहरूको सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न नेपालद्वारा गरिएका प्रमुख पहलकदमीहरूबारे चर्चा गर्नुभयो। साथै, जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल प्रभावहरूले सामाजिक न्याय प्राप्तीमा पार्ने असरप्रति अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको ध्यानाकर्षण गराउनुभयो। यसैगरी, माननीय श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्री डोलप्रसाद अर्यालले २०२४ जुन ११ मा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सम्मेलनको प्लेनरीमा सम्बोधन गर्दै नेपालले न्यायपूर्ण तथा समान विश्व निर्माण गर्न प्रतिबद्ध रहेको कुरामा जोड दिनुभयो।

सन् २०२४ को जुलाइ महिनामा नेपाल संयुक्त राष्ट्रसङ्घको आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्को एसिया-प्रशान्त समूहबाट उपाध्यक्ष पदमा निर्वाचित भयो। यसैगरी, नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ) को शासकीय निकायको उपसदस्य पदमा २०२४ देखि २०२७ सम्मका लागि निर्वाचित भएको छ।

नेपाल मानव अधिकारलाई अविभाज्य तथा परस्पर निर्भर ठान्दछ र यसलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा प्रवर्धन गर्न निरन्तर प्रयासरत छ।

(अनौपचारिक अनुवाद)

गृह मन्त्रालय

नेपालको संविधानद्वारा प्रत्याभूत गरिएका आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा मन्त्रालय प्रतिबद्ध रहेको छ। मानव अधिकारको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवम् नागरिक स्वतन्त्रताका लागि मन्त्रालयको मानव अधिकार इकाइका रूपमा रहेको मानव अधिकार प्रवर्द्धन शाखाबाट राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, विषयगत मन्त्रालय तथा निकायसँग नियमित समन्वय र सहकार्य गर्नुका साथसाथै राष्ट्रिय नीति, कानुन तथा कार्यक्रम तर्जुमा एवम् कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घ यातना तथा अन्य क्रुर अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय विरुद्धको महासन्धि अन्तर्गत नेपालले बुझाउनु पर्ने संयुक्त आवधिक (तेस्रोदेखि नवौं) प्रतिवेदन र संयुक्त राष्ट्रसङ्घ नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र अन्तर्गत नेपालले बुझाउनु पर्ने आवधिक प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायको सहयोग र समन्वयमा तयारीको क्रममा रहेको छ।

महिला शान्ति र सुरक्षा सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घको प्रस्ताव नं. १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन सम्बन्धी दोस्रो राष्ट्रिय कार्ययोजना (आ.ब. २०७९/८०-२०८१/८२) द्वन्द्वबाट पीडित तथा प्रभावित महिला र बालिकाको विशेष तथा समष्टिगत आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले अर्थपूर्ण सहभागिता एवम् आत्मसम्मानपूर्वक जीवनयापन गर्ने वातावरण सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य प्राप्तीका लागि चार ओटा प्राथमिकता (सहभागिता, सुरक्षा र रोकथाम, राहत तथा परिपूरण तथा क्षमता विकास, स्रोत व्यवस्थापन, अनुगमन मूल्याङ्कन) क्षेत्र तोकी कार्यान्वयन भइरहेको छ।

मानव अधिकारकर्मीहरूको सुरक्षा र संरक्षण गर्नेसम्बन्धी आदेश २०७७, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट प्राप्त सिफारिस तथा निर्णय, मानव अधिकारसम्बन्धी पाँचौ राष्ट्रिय कार्यान्वयन कार्ययोजना र विश्वव्यापी आवधिक पुनरावलोकनको तेस्रो चक्र कार्यान्वयन कार्ययोजनाको मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विषय प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन भइरहेको छ।

अन्त्यमा, मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा राज्यका सबै पक्षको महत्वपूर्ण भूमिका हुने हुँदा इन्सेकले मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि गरेको प्रयासको सराहना गर्दै आगामी दिनमा पनि मानव अधिकार संरक्षण र प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा थप योगदान पुऱ्याउने अपेक्षासहित मन्त्रालय "नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२५" प्रकाशनको शुभकामना व्यक्त गर्दछ।

हरिता श्रेष्ठ
शाखा अधिकृत

नेपाली सेना

१. नेपाल सरकारबाट सुम्पिएका संविधान प्रदत्त जिम्मेवारीहरू निर्वाह गर्दा एवम् आम नागरिकको मौलिक हक कायम राख्न निर्बाध रूपमा नेपाली सेनाले मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको उच्च सम्मान यसको पालना, संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धनमा पूर्ण प्रतिबद्ध रही संस्थाको गौरवमय इतिहास तथा परम्परा अक्षुण्ण राख्न हरपल क्रियाशील हुँदै आइरहेको छ।

२. नेपाली सेनाका सकल दर्जालाई मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनको विषयमा सजग र सचेत गराउने हेतुले यस संस्थामा सञ्चालन हुने विभिन्न वृत्ति विकास तथा अन्य तालिमहरूमा उक्त विषय अनिवार्य रूपमा पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने नीतिको अवलम्बन गरी सो को प्रभावकारी कार्यान्वयन हुँदै आइरहेको यथार्थता रहेको छ भने श्री मानव अधिकार निर्देशनालयद्वारा वार्षिक रूपमा योजनाबद्ध तवरले विभिन्न पृतना हेडक्वाटरहरूमा उक्त पृतना अन्तर्गतबाट शिक्षार्थीहरू झिकाइ IHL & Gender Basic तालिम तथा नेपाली सेनाका अधिकृत शिक्षार्थीहरू मात्र समावेश गरी जङ्गी अतहमा Advance course on LOAC (Law of Armed Conflict) तालिम सञ्चालनमा जोड दिँदै आइरहेको छ। साथै, नेपाली सेनाका सम्पूर्ण सकल दर्जालाई सम्पूर्ण युनिटहरूमा वितरीत मानव अधिकारसम्बन्धी निर्देशिका, म्यानुअल, हातेपुस्तिका लगायत परिपत्र तथा निर्देशनहरूको माध्यमबाट समेत निरन्तर रूपमा सजग र सचेत गराउँदै आइरहेको छ।

३. सङ्क्रमणकालीन न्याय सम्पादन कार्य अन्तर्गत आफ्नो भूमिका/जिम्मेवारीहरूलाई नेपाली सेनाले गम्भीरताका साथ कार्यान्वयन गरी प्रभावकारी तवरबाट कार्य सम्पादन गर्न सदैव प्रतिबद्ध रहेको

छ। राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, केन्द्रीय कार्यालय एवम् प्रदेश कार्यालयहरूबाट गत आ.व. २०८०/८१ मा प्राप्त ४१ वटा र आ.व. २०८१/८२ को पुस महिनासम्म प्राप्त ११ ओटा सिफारिस तथा राय/प्रतिक्रियाहरू सत्यतथ्यमा आधारित रही न्यायोचित ढङ्गबाट कार्यान्वयन गरिसकेको र उक्त कार्यलाई निरन्तरता दिई निष्कर्षमा पुऱ्याउन नेपाली सेना सदैव कटिबद्ध रहेको छ। साथै, मानव अधिकारसँग सम्बद्ध मन्त्रालय, आयोग, सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय लगायत स्वदेशी तथा विदेशी मानव अधिकारवादी सङ्घ संस्थाहरूसँग नेपाली सेना प्रभावकारी समन्वय एवम् सहकार्य गर्न समेत निरन्तर तत्पर रहिरहने छ।

४. अन्त्यमा, मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन उल्लङ्घनका घटना लगायत लैङ्गिक हिंसा, यौन शोषण, यौनजन्य हिंसा तथा यौन दुर्व्यवहारसम्बन्धी विषयमा शून्य सहनशीलताको नीति अङ्गीकार गरेको नेपाली सेनाले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा आफूलाई प्राप्त जिम्मेवारी वहन गर्ने क्रममा मानव अधिकार सम्बन्धी स्थापित मापदण्डहरूलाई उच्च सम्मान गर्दै त्यसको उल्लङ्घनका घटना संस्थागत नीति विपरीत हुनुको साथै दण्डहीनताको अवस्था समेत नरहेको व्यहोरा सहित नेपाली सेना मानव अधिकारको उच्च सम्मान, पालना, संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धनमा सदैव कटिबद्ध रहेको पुनः अवगत गराउन चाहन्छु।

(राम चन्द्र कार्की)
सहायक रथी
निर्देशक, श्री मानव अधिकार निर्देशनालय
जङ्गी अड्डा

नेपाल प्रहरी

वर्ष २०२४ को अवधिमा देशको मानव अधिकारको अवस्थालाई प्रकाश पार्दै मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि कार्यरत अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले यस वर्ष पनि "मानव अधिकार वर्ष २०२५" प्रकाशन र्न लागेकोमा हामीलाई खुशी लागेको छ।

राज्यले मानव अधिकारका मूल्य मान्यता र स्थापित सिद्धान्तलाई संविधानको मौलिक हकको रूपमा समावेश गरी नागरिकको मानव अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। मौलिक हकको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट देशमा सुशासन र समृद्धि हासिल गर्न र नागरिकका मानव अधिकारको संरक्षण र प्रत्याभूतिका लागि राज्यले नेपाल प्रहरीलाई अग्रणी भूमिका प्रदान गरेको छ। राज्यको कानुन कार्यान्वयन गर्ने निकायको रूपमा रहेको नेपाल प्रहरी नागरिकका संविधान प्रदत्त मौलिक अधिकारहरूको साथै विभिन्न राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरूद्वारा सुनिश्चित अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन र परिपूर्तिको लागि कटिबद्ध छ। राज्यले प्रदान गरेका विभिन्न कानुनी अधिकारहरूको कानुन बमोजिम प्रयोग गरी कानुनी राज्यको अवधारणा अनुरूप मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु नेपाल प्रहरी र यसमा आबद्ध सकल दर्जाले आफ्नो मुख्य दायित्व र कर्तव्य रूपमा ग्रहण गरेको जानकारी गराउन पाउँदा हामीलाई खुशी लागेको छ।

नागरिक अधिकारहरूको सुनिश्चित गर्ने क्रममा प्रहरी काम कारबाहीमा मानव अधिकारका मूल्य मान्यता र सिद्धान्तलाई अवलम्बन गन तथा प्रहरीबाट मानव अधिकार उल्लङ्घन हुन नदिन प्रहरी महानिरीक्षकको प्रत्यक्ष मातहतमा रहने गरी २०५९ माघ २ गते विशिष्टिकृत इकाइको रूपमा मानव अधिकार सेलको स्थापना गरिएको थियो र यो इकाइ समयक्रममा विकसित र परिमार्जित हुँदै हाल 'मानव अधिकार उल्लङ्घन अनुगमन इकाइ' को नामले क्रियाशील छ। समग्र प्रहरी सङ्गठनलाई नै मानव अधिकार मैत्री बनाउने लक्ष्यका साथ नेपाल प्रहरीले काठमाडौँ उपत्यका प्रहरी कार्यालय, सात ओटै प्रदेश प्रहरी कार्यालय, प्रत्येक जिल्ला प्रहरी कार्यालय र मातहत मुद्दा चल्ने सबै प्रहरी इकाइहरूमा मानव अधिकार सम्पर्क अधिकृतको व्यवस्था गरेर मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलाप तथा गतिविधि सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ।

नेपाल प्रहरीले मानव अधिकारलाई आफ्नो साङ्गठनिक प्राथमिकतामा राखी मानव अधिकारको संरक्षण, सम्वर्द्धन र परिपूर्तितर्फ विगत एक वर्षमा सम्पादन गरेका कार्य निम्न बमोजिम छन्।

१. मानव अधिकार संरक्षणतर्फ

- मानव अधिकारको विषयमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गरी प्रहरी कार्यालयहरूमा सबैले देख्ने गरी सम्पर्क नम्बरसहित गुनासो सुन्ने अधिकारीको विवरण

राखिएको साथै इमेल, टेलिफोन, नेपाल प्रहरीको वेबसाइट तथा अन्य सामाजिक सञ्जाल मार्फत गुनासो गर्न सक्ने सेवा सुविधा तथा प्रावधान मिलाइएको।

- सम्मानित अदालतबाट प्राप्त निर्देशन/निर्णय तथा आदेशको कार्यान्वयन गर्नुका साथै प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग, बेपत्ता पारिएको व्यक्तिको छानविन आयोगबाट प्राप्त उजुरी, सिफारिस तथा निर्णय कार्यान्वयन, आवश्यक अनुसन्धान एवम् छानविन गरी भई आएको आदेशको कार्यान्वयन सम्बन्धमा मातहत सबै प्रहरी इकाइहरूलाई जानकारी दिने गरिएको।
- कुनै पनि प्रहरी कार्यालयहरूमा वा प्रहरी कर्मचारीहरूबाट मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटना भएको भनी उजुरी वा पत्रपत्रिका, इमेल तथा अन्य स्रोतबाट सूचना प्राप्त हुन आएमा सो सम्बन्धमा आवश्यक अनुसन्धान तथा छानविन गरी दोषी देखिएमा प्रहरी कर्मचारीलाई कानुनबमोजिम विभागीय कारवाही गर्ने गरिएको। २०८० पुस १६ गतेदेखि २०८१ पुस १६ गतेसम्म तीनजना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई विभागीय कारवाही गरिएको साथै हालसम्म ८ सय ३२ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई विभागीय कारवाही गरिसकिएको।
- प्रभावकारी अनुसन्धान गरी दोषीलाई निरूत्साहित गर्दै अपराध रोकथामको माध्यमबाट नागरिकको मानव अधिकारको संरक्षण गरिएको छ।
- प्रहरी हिरासतमा हुन सक्ने यातना तथा अमानवीय व्यवहार र हिरासत कक्षको व्यवस्थापन जस्ता मानव अधिकारसम्बन्धी विषयहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी विभिन्न इकाइका थुनुवा गृह, मुद्दाको अनुसन्धान प्रगति कानुनको सिद्धान्तको अनुसरण र स्वच्छ सुनुवाइको अवलम्बन तथा गुनासो सुनुवाइको अवस्था, मानव अधिकार उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित घटनाको प्रगतिबारे अनुगमन गर्ने गरिएको।

२. **मानव अधिकार संवर्द्धनतर्फ**

- नेपाल प्रहरीमा मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण (सिनियर प्रहरी अधिकृत तथा जुनियर प्रहरी अधिकृत) तालिम सञ्चालन गरी प्रशिक्षक तयार पारी नेपाल प्रहरीमा सञ्चालन हुने सबै प्रकारका आधारभूत तथा उन्नत तालिमहरूमा मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षण प्रदान गरिँदै आएको।
- वार्षिक तालिम क्यालेण्डर तथा पाठ्यक्रम निर्माण गरी मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन (प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम) सिनियर प्रहरी अधिकृतहरूलाई र प्रहरी कारबाही तथा मानव अधिकार विषय तालिम जुनियर प्रहरी अधिकृत, प्रहरी हवल्दार र प्रहरी जवानहरूलाई प्रदान गर्ने गरिएको छ जसअनुसार २०८० पुस १६ गतेदेखि २०८१ पुस १६ गतेसम्ममा १ हजार ९ सय ४९ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिसकिएको।
- उपत्यकास्थित काठमाडौँ उपत्यका प्रहरी कार्यालय रानीपोखरी मातहत, जिल्ला प्रहरी परिसर, प्रहरी वृत्त र प्रहरी प्रभाग, प्रदेश प्रहरी कार्यालय, नेपाल प्रहरी प्रदेश कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय लगायत मातहत सबै प्रहरी कार्यालयहरूमा कार्यरत प्रहरी कर्मचारीहरूलाई प्रत्येक महिना पुनर्ताजगी स्वरूप एक दिने मानव अधिकार अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिँदै आएको छ। २०८० पुस १६ गतेदेखि २०८१ पुस १६ गतेसम्ममा ३५ हजार ४ सय ७२ जना प्रहरी कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षण प्रदान गरिएको।
- नेपाल प्रहरी र सर्वसाधारण नागरिकबीचको सम्बन्ध सदैव सुमधुर एवम् प्रगाढ रहिरहोस् भन्ने हेतुले समुदाय प्रहरी साझेदारी कार्यक्रममार्फत काठमाडौँ उपत्यका लगायत सबै प्रदेश प्रहरी कार्यालयहरू अन्तर्गत जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरूले मानव अधिकारसम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम प्रत्येक महिना विभिन्न स्थानमा सञ्चालन गर्दै आएको छ। २०८० पुस १६ गतेदेखि २०८१ पुस १६ गतेसम्ममा ३ सय ८१ ओटा कार्यक्रम सञ्चालन गरी १३ हजार ६ सय ९९ जना सर्वसाधारण नागरिकहरूलाई बोक्सीको आरोप, दाइजो, छुवाछूत जस्ता विकृति विरुद्ध कार्यक्रमहरू समावेश गरी मानव

अधिकारसम्बन्धी जनचेतना प्रदान गरिएको छ। साथै स्कूल तथा समुदाय सचेतना शिक्षा कक्षा, ट्राफिक सप्ताह सचेतना जस्ता कार्यक्रमहरू समेत सञ्चालन गरी जनचेतना प्रदान गरिएको।

३. मानव अधिकार परिपूर्तितर्फ

- सम्मानित अदालत, संवैधानिक निकायहरू तथा अन्य न्यायिक/अर्धन्यायिक निकायहरूबाट भएका निर्णय/फैसलाहरूको तत्काल प्रभावकारी फैसला कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ।

उल्लेखित तथ्याङ्क र गतिविधिहरूको आधारमा नेपाल प्रहरीले मानव अधिकारलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी विभिन्न कार्यक्रम र गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेको तथ्य स्पष्ट हुन आउँछ। नेपाल प्रहरी आगामी दिन र वर्षहरूमा समेत अझ सशक्त र सक्रिय रूपमा मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धनसँग सम्बद्ध कार्यहरूमा प्रतिबद्ध भएर लागिरहने विश्वास दिलाउन चाहन्छौँ। साथै नेपाल प्रहरी र अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) को सहकार्य आगामी दिनमा अझ बढी प्रगाढ र फलदायी हुनेछ भन्ने अपेक्षा समेत गर्दछौँ।

मानव अधिकारको संरक्षण र परिपूर्ति एवम् मानव अधिकार प्रवर्द्धन गर्ने कार्यमा अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) लाई प्रभावकारी सफलता मिलोस् भन्ने शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ।

मोहनकुमार थापा
प्रहरी उपरीक्षक

सशस्त्र प्रहरी बल

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय कानुनको सम्मान, संरक्षण र संवर्द्धन गर्न एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा स्थापित मानव अधिकारका मूल्य मान्यता र सिद्धान्तहरूको उल्लङ्घन हुन नदिन सदैव प्रतिबद्ध रहेको छ। सोही उद्देश्य प्राप्तीका लागि सङ्गठनले मानव अधिकार उल्लङ्घनमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्दै सङ्गठनभित्र जुनसुकै सदस्यहरूबाट मानव अधिकार उललङ्घनमा भएका त्यस्ता घटना उपर तत्कालै छानविन गरी दोषी ठहरिएमा विभागीय कारवाही गर्दै आएको छ। साथै, मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनमा नेपाल सरकारद्वारा निर्दिष्ट कार्यादेशलाई अझ व्यवसायिक तथा विशिष्टिकृत तवरले सम्पादन गर्ने लक्ष्य अनुरूप सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रधान कार्यालय, कानुन महाशाखा अन्तर्गत मानव अधिकार सेलका साथै क्षेत्रीयस्तरमा समेत मानव अधिकार सेल स्थापना गरी सोसम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालन हुँदै आइरहेको छ।

नागरिकहरूका संविधान प्रदत्त मौलिक हक अधिकारको संरक्षण गर्दै मानव अधिकारलाई जनताको सेवा र आफ्नो व्यवसायिक दक्षताको मापदण्ड बनाइ समाजमा कानुको कार्यान्वयन गर्ने जस्ता अत्यन्तै महत्वपूर्ण एवम् संवेदनशील जिम्मेवारी बोकेको सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालले सीमा क्षेत्रमा हुने मानव बेचबिखन तथा ओसार-पसार जस्ता जघन्य अपराध रोकथामका लागि सुक्ष्म रूपमा निगरानी बढाइ पीडितहरूको उद्धार गर्न सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरी कर्तव्य निर्वाह गर्दै आइरहेको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालमा सञ्चालन गरिने सबै आधारभूत तथा उन्नत तालिमहरूमा मानव अधिकार तथा मानवीय कानुनसम्बन्धी कानुनी कक्षाहरू समावेश गरिनुका साथै संयुक्त राष्ट्रसङ्घ शान्ति स्थापनार्थ खटिने सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूले समेत मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनमा प्रतिबद्ध हुनु पर्छ भन्ने उद्देश्यले प्रशिक्षण प्रदान गरिँदै आइरहेको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालमा कार्यरत सम्पूर्ण दर्जाका सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन, Human Rights and Democratic Policing, कानुन कार्यान्वयन गर्ने व्यक्तिको आचारसंहिता, कानुनी राज्य एवम् शक्ति प्रयोग जस्तो संवेदनशील विषय उपर आवश्यक ज्ञान दिलाउँदै आइरहेको र कानुन कार्यान्वयन, मानव अधिकार र लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी अनुशिक्षण तालिम सञ्चालन गरी हालसम्म ३१,२०५ (एकत्तीस हजार दुई सय पाँच) जना सकल दर्जाका सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षण गरिएको छ। साथै, सङ्गठनले प्रशिक्षणलाई निरन्तरता दिने उद्देश्य राखी वार्षिक क्यालेण्डरमा मानव अधिकार अनुशिक्षण तालिमको व्यवस्था गरी सञ्चालन गर्दै आएको एवम् समय सापेक्ष ज्ञान हासिल गर्ने तथा सङ्गठनका कामकारबाहीमा प्रभावकारिता ल्याउन सङ्गठनबाट सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूमा समय-समयमा सञ्चालन हुँदै आएका तालिम, सेमिनार, अन्तरक्रिया तथा छलफलहरूमा समेत सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालले सहभागिता जनाउँदै आएको छ।

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालमा कार्यरत महिला सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूको हकहितको संरक्षण, सशक्तिकरण एवम् विकासको लागि अधिकार प्रदान गर्ने, अन्य सकल दर्जाका सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई समेत लैङ्गिक हिंसाबारे सचेतना दिलाउने उद्देश्यले नेपाल सरकारको लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीतिलाई सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालले अक्षरश: पालना गर्ने नीति अनुरूप आन्तरिक रूपमा लैङ्गिकमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने अभिप्रायले लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण गर्ने अभियानका रूपमा लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम केन्द्रीय एवम् क्षेत्रीयस्तरमा सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ।

अन्त्यमा, अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले वार्षिक रूपमा प्रकाशन गर्ने "मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२५" को सफलताको कामना गर्दै नागरिकहरूको मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनमा यस सुरक्षा सङ्गठनले सदैव महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउनेछ भन्ने विश्वास दिलाउँदै आगामी दिनमा समेत मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनको निम्ति इन्सेक तथा अन्य सरोकारवाला निकायसँग निरन्तर सहकार्य हुनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्दछौं।

छविलाल पाण्डे
सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक,
मानव अधिकार सेल, सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल
प्रधान कार्यालय

नेपाल बार एशोसियशन

विगत वर्षहरूमा झैं यस वर्ष पनि त्यस संस्थाले देशको मानव अधिकारको स्थिति बारे समग्र स्थितिको अध्ययन गरी नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशन गर्न लागेको खबरले खुसी लागेको छ। मानव अधिकारको क्षेत्रमा नेपालमा महत्वपूर्ण भूमिका र योगदान दिँदै आइरहेको संस्था इन्सेकले सन् १९९२ देखि हरेक वर्ष प्रकाशन गर्दै आइरहेको प्रकाशनको निरन्तरको सत्कर्ममा यस वर्ष पनि "नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२५" प्रकाशन गर्नु नेपाल र समग्र विश्वमा मानव अधिकारको सम्मान र संरक्षणको क्षेत्रमा थप योगदानको लागि शुभ कार्य हुनेछ।

सँधझैं यस वर्ष पनि त्यस संस्थाले प्रकाशन गर्न लागेको "नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०२५" ले देशको मानव अधिकारको अवस्थाको यथार्थपरक चित्र प्रस्तुत गर्न र त्यसमार्फत देशमा मानव अधिकार संस्कृतिको अभिवृद्धि गर्न सफलता मिल्नेछ भन्ने विश्वासका साथ नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशनको भव्य सफलताको शुभकामना पनि व्यक्त गर्दछु ।

अन्जिता खनाल
महासचिव

नेपाल पत्रकार महासङ्घ

सन् २०२४ प्रेस स्वतन्त्रता तथा पत्रकार सुरक्षाको सवालमा चुनौतीपूर्ण वर्ष रह्यो। समाचार लेखेको तथा सूचना मागेका कारण पत्रकारमाथि धम्की दिने, गिरफ्तार र हत्या गर्नेसम्मका घटनाका कारण प्रेस स्वतन्त्रताको सवाल यो वर्ष चुनौतीपूर्ण देखियो।

नेपाल पत्रकार महासङ्घ, सञ्चार अनुगमन शाखामा यो वर्ष प्रेस स्वतन्त्रता हनन्का ६० वटा घटना अभिलेख भएका छन्। विगतका वर्षको तुलनामा यसवर्ष प्रेस स्वतन्त्रता हनन्का घटना वृद्धि भएको छ। सन् २०२३ मा प्रेस स्वतन्त्रता हननका ५८ र सन् २०२२ मा ५३ वटा घटना अभिलेख भएका थिए। यसषर्ष प्रेस स्वतन्त्रता हनन्का ६० वटा घटना हुँदा ३४ जना पत्रकार महिला र १ सय १३ जना पुरुष पत्रकार पीडित भएका छन् भने १३ वटा सञ्चार संस्था प्रभावित भएका छन्।

राष्ट्रिय दलित पत्रकार सङ्घ, कैलालीका सहसचिव सुरेश भुलको हत्या भएको घटनाको प्रारम्भिक रिपोर्ट हेर्दा उक्त घटना लक्षित हत्या भएको देखिन्छ। समाचार लेखेकै कारण ज्यान लिनेसम्को धम्की खेपिरहेका इटहरीका पत्रकार गोपाल दाहालका सम्बन्धमा महासङ्घले मिडिया मिसन खटाउनुपऱ्यो। समाचार लेखेकै कारण राज्यको नेतृत्व तहमा रहेका तथा जनताको प्रतिनिधि भनिएकाबाट पत्रकारमाथि भएको धम्की, धरपकड तथा दुर्व्यवहारका घटना अत्यन्त निन्दनीय मात्र हैन लोकतन्त्रमाथिकै प्रहार भएको महासङ्घ ठान्दछ।

सन् २०२४ मा नेपाली प्रेस जगतले प्रेससम्बन्धी कानुन पाउन सकेन। लामो सयमदेखि प्रतिक्षारत मिडिया काउन्सिल विधेयकले पूर्णता पाएको छैन। यसबिचमा सरकारले सूचना प्रविधि विधेयक, सामाजिक सञ्जाल व्यवस्थापन तथा सञ्चालनसम्बन्धी विधेयक ल्याउने तयारी गरिरहेको छ। महासङ्घले

विगतदेखि नै सञ्चार सम्बन्धी कानुनलाई व्यवस्थित गर्न र संविधानको मर्म अनुसार कानून निर्माण गर्न सरकारलाई आग्रह गर्दै आएको सर्वविदितै छ।

महासङ्घ प्रेस तथा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता र पत्रकारको भौतिक तथा व्यवसायिक सुरक्षामा प्रतिबद्ध रहेको छ। प्रेस तथा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता हनन्का घटनामा सत्यतथ्य छानबिन गरी दोषीलाई कानुनी कारबाहीको दायरामा ल्याउन महासङ्घ सरकारसँग जोडदार माग गर्दछ। साथै, सरकारले ल्याउने प्रेससम्बन्धी कानुन प्रेस स्वतन्त्रताका विश्वव्यापी मान्यता र हाम्रा संवैधानिक प्रावधानका आधारमा मिडिया मैत्री बनाउन समेत सरकारलाई आग्रह गर्दछ।

सन् २०२४ मा प्रेस स्वतन्त्रता हनन्का घटनाहरूमा हत्याका घटनामा एक पुरुष, गिरफ्तारीका घटनामा एक महिला र तीन पुरुष, आक्रमणको घटनामा दुई महिला र १३ पुरुष, दुर्व्यवहार/धम्कीका घटनामा पाँच महिला र ३० पुरुष पीडित भए। त्यसैगरी पेसागत असुरक्षाका घटनामा २६ महिला र ६५ पुरुष तथा अवरोधका घटनामा एक पुरुष पीडित भए। अवरोध/कब्जाका चार ओटा घटनामा १३ सञ्चार संस्था/सामग्रीमा क्षति पुग्यो।

नेपाल पत्रकार महासङ्घ